

Värdebeskrivning för riksintresse för kulturmiljövården i Västra Götalands län

Beslutsdatum: 1987-11-05

Revideringsdatum: 2018-05-07

Edet-Sätra [R 3] (Undenäs sn)

Motivering: Edsån mellan sjöarna Under och Viken, vars vattenflöde givit kraft och varit en lokaliseringsfaktor sedan medeltiden och som än idag är av avgörande betydelse för vattenregleringen i Göta kanals västgötadel. Järnbruksmiljön som är präglad av 1700- och 1800-talet har på olika sätt varit av betydelse vid byggandet av Göta kanal. De efterföljande verksamheterna med träsliperi och sågverk har lämnat synliga spår, och vattenkraftens betydelse idag avspeglas i Sätras tre kraftverk. Miljön vid Edet som är formad av kanalbolagets behov av vattenreglering, men även sågning av omgivande skogstillgångar. Tillsammans berättar miljöerna utmed Edsån om hur tillgången på vattenkraft och skog var avgörande för lokalisering under en preindustriell tid och om hur anläggandet av Göta kanal var beroende av tillgång på vatten både för vattenförsörjning och för kraftutvinning. (*Bruksmiljö, kanalmiljö, kvarnmiljö*)

Uttryck för riksintressena:

Edet med regleringssystem för Göta kanal i Edsåns övre fall. Dammanläggningar och stensatt åsträcka, vattenränna och ålkista. Vattendriven benstamp och kvarnbyggnad, båda rödfärgade, samt tidigare ångkraftcentral till sågverk, uppfört av tegel, invid fallsträckan i Edsån. Edets gård med rödfärgad mangårdsbyggnad och magasin avskilda med staket mot väg och gårdsplan som omges av rödfärgade ekonomibyggnader i vinkel. Edsåns rinnande vatten som förbinder Unden via Edet med Sätra och sjön Viken. Tidigare järnvägsbank mellan Edet och Sätra ner till Viken, idag delvis övergiven, delvis använd som väg utmed Edsåns östra sida. Sätra bruk med centralt placerad ljusmålad herrgårdsbyggnad och omgivande park med lusthus, lekstuga, växthus och andra uthus. Rödfärgade ekonomibyggnader såsom magasin, loge, stall och andra ekonomibyggnader för jordbruket i väster. Stångjärnsmedjor och smedsbyggnader från järnbruksepoken, arbetarbostäder av olika ålder, torkhus för träsliperi, kraftstation med flera byggnader nära strömfåran vid Sätra. Kvarnplatserna Nolkvarn och Sörkvarn med flera bostadshus och ekonomibyggnader. Öppet landskap ner mot sjön Viken och siktlinje mot hamnmagasin, överbyggd brygga och grindstuga. Tidigare jägmästarbostället Lilla Björstorp med ljusmålad manbyggnad och Christine skola med rödfärgade skolbyggnader.